

DÜNYA PİYASA YAPILANMASINDA DEVLETİN KONUMU

**Prof. Dr. İzzettin Önder**  
**İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi**

Küreselleşme Olgusu

Aşırı Birikim Krizi

Farklı Dokulardaki Sermaye Yapıları

Çevreye Yayılan Olgunlaşmış Sermaye

Küreselleşme Ortamında Sermaye

Küreselleşme Dayatması

Myrdall Tipi Kutuplaşma

Etken Dokudan Edilgen Dokuya

Sermayenin Seyyaliyet Derecesi

Günümüzde hakim piyasa yapılarından söz ederken iki eksenle gelişme gösteren olguyu dikkate almak kaçınılmazdır. Bunlardan birincisi, özellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde hakim olan ve giderek rekabetten uzaklaşan oligopolistik piyasa yapıları, ikincisi ise, merkez konumlu başat ekonomilerden çevreye dayatılan ve tüm yerküreyi kaplama eğilimi taşıyan açık ekonomi piyasa yapısıdır. Kapitalizmin olgunlaşma aşamasında, aşırı birikim sonucu ortaya çıkan oligopolistik piyasalar, sermaye kesimini emekçiler, devlet ve toplum karşısında görece güçlü kılarak, birikim krizini ertelemesine olanak sağlıyor olmakla beraber, bu güç sermaye birikimini ve yoğunlaşmasını arttırdığı derecede sermaye krizini de gündeme taşımaktadır. Merkez kapitalist ekonomilerde yaşanan sermaye krizi, tüm dünya piyasalarının serbestleştirilerek, yeni piyasaların açılması politikalarını gündeme taşımıştır. Böylece, günümüzde “küreselleşme” olarak bilinen politikalar, aslında merkezden çevreye dayatılan ve uygun ekonomileri tektip piyasa ekonomisine yönelten “küreleştirme” dayatmasıdır. İşte, “dünya piyasaları” kavramı ile ifade edilen oluşum, açık ekonomi modellerinde merkez ekonomilerde oligopolistik, çevresel konumlu ekonomilerde ise dışa açık serbestleştirilmiş piyasa yapılarıdır. Böylesi bir bütünsel yapı içinde, güçlü merkez görece güçsüz çevresel konumlu ekonomileri etkisi altına alarak, reel ve finansal piyasaların işleyiş kalıpları içinde ileri kapitalist sömürü modeli oluşturmaktadır. Tümüyle serbestleştirilerek dışa açılmış ekonomilerde içsel ekonomi dışa karşı korunmadan yoksun olduğu gibi, devletin böyle ekonomiler üzerindeki denetim ve yönlendirme işlevi ve gücü de zayıflamaktadır. Küreleştirme dayatması altında serbestleştirilen ekonomilerde oluşan piyasa yapılanmaları bağlamında devletin konumu ve rolü gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ayrı ayrı ele alınması gereken konulardır. Ancak, ondan önce sermayenin devinimi ve küreselleştirme olgusunu oluşturma süreçlerine kısa bir göz atmak kaçınılmazdır.

\* \* \*

**Küreselleşme olgusu** , gelişmiş merkezlerdeki sermaye unsurunun yoğun birikim sonucunda olgunlaşarak, kendisine yeni ürün ve faktör piyasaları yaratarak olgunlaşma krizini aşmaya yönelik giriştiği dünyasal istilâ hareketidir. Küreselleşme kavramı ise, söz konusu olgunlaşmış sermayenin çevreye yayılma hareketinin, bu hareketi çevreye benimsetmeye yönelik ideolojik ifadesidir. Küreselleşme olarak ifade edilen olgunun yakından ve dikkatlice incelenmesi sonucunda, bunun, kavramın ifade biçiminden ilk anda anlaşıldığı gibi, tüm ülkelerin isteksel olarak iştirak ettiği bir oluşumu değil, tam tersine, bazı merkezlerin muhalefetine rağmen, merkezden çevreye yapılan bir dayatma olduğu anlaşılır. Bu nedenle, merkezden güdülenen bu olgunun ifade biçimi olarak “küreselleşme” kavramı yerine, oluşumu daha net ve çarpıcı bir biçimde anlatan “küreleştirme” ya da “tektipleştirme” kavramının kullanılması daha yerinde olur.

\* \* \*

Kapitalist ortamlarda toplumsal devinimlerin tetikleyicisi sermayedir. Doğal kaynakların emekle yoğrularak, emek-değer biçiminde oluşturulan ve canlı emeğin verimliliğini yükseltici işlevle yükümlü olan ölü emek birikimi niteliğindeki sermaye, kendi birikim ve devinim süreci içinde, bizzat kendi sonuna doğru koşarken, aynı anda toplumsal dokularda ve devlet yapılarında da ciddi dönüşümlere neden olmaktadır.

Sermayenin mülkiyet biçimi, kâr dürtüsü ile davranan sermayedarı iki alana yöneltir. Bunlardan birincisinde, karşıt sermaye grupları ile mücadelede güç kazanmaya yönelik olarak sermayedar teknolojik atılıma yönelir. Zira, teknolojik hamle yapan sermaye kesimi karşıt sermayeyi değersizleştirerek piyasadan silebilir. Teknoloji üretimi, sonucun kesin olmadığı, yoğun kaynak gereksinimi isteyen güç bir alandır. Sermaye grupları, söz konusu alanda bir yandan birikimlerini yükselterek daha fazla

kaynağı araştırma-geliştirme faaliyetlerine tahsis etmeye yönelir, diğer yandan da, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sonucu üzerindeki mülkiyet hakkını kaybetmeden, maliyetin bir bölümünü sosyalize ederek, topluma yayamaya çalışırlar. Üniversitelerin ya da kamu bünyesinde örgütlenen diğer araştırma kurumlarının sanayi ile işbirliği projeleri böylesi bir maliyet paylaşımı amacını gütmektedir. Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin ilk aşama maliyeti sosyalize edilmiş olsa dahi, elde edilen bulguların yeni teknikler olarak üretim alanına aktarılması da yoğun maliyet gerektiren faaliyetlerdir. Bu nedenle, teknolojik atılım yapan bir sermaye grubunun yoğun birikim yapması kaçınılmaz olmaktadır.

Diğer taraftan, araştırma-geliştirme faaliyetleri için yoğun birikim gereksinimi yanında, katma değerden sermayedarın kâr payının yükseltilebilmesi de, katma değer içinde emek payının baskılanmasını gerektirmektedir. Katma değer içinde emek payının baskılanması, üretim aşamalarında yoğun teknoloji uygulaması sonucunda istihdam oranının küçültülmesi yoluyla gerçekleştirilebildiği gibi, ücretler üzerinde uygulanan baskılama yoluyla da gerçekleştirilmektedir. Emek üzerinde uygulanan bu iki yöntemin sermaye birikimi açısından ortaya koyduğu sonuçlar çelişkilidir. Şöyle ki, istihdam oranı sabit kalarak ücretlerin baskılanması emek üzerindeki sömürü oranını yükselterek, birikim oranına katkıda bulunabilir olmakla beraber, bu politika, aynı anda, ürün piyasaları üzerinde de baskılayıcı etki yaparak, satışları ve elde edilecek hasılatı kısıabilir. Bilindiği gibi, bu çelişkinin tek çözüm politikası dış ülkelere açılarak, ticarî emperyalizme yönelmektir. Öte yandan, bizzat istihdamın kısılarak, katma değer içindeki emek payının azaltılmaya çalışılması da hem ürün piyasalarını kısarak hem de sömürü havzalarını daraltarak, sermayenin birikim olanaklarını kısıtlar.

Görülüyor ki, sermayedarın kârını yükseltme ve birikim sağlama amacı, bizzat kendi ayağına dolanan engellerle sonuçlanmaktadır; sermayenin teknik yoğunluğu arttıkça giderek daha yüksek oranda birikim yapması gerekirken, bir yandan istihdam oranının düşmesi, diğer yandan

da ürün piyasalarının daralması ile sömürü havzaları daralmakta ve kâr hadlerinin gerilemesi biçiminde sermaye krizi ortaya çıkmaktadır. **Aşırı birikim krizi** olarak anılan sermaye krizi, sermayedarda karşıt refleksler geliştirmektedir. Bunlardan bir grubu, ulus-devlet dokusu içinde emeğe ve devlete yüklenmek biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğim gibi, emek üzerinde baskı uygulama politikaları piyasaları daraltarak uzun dönemde birikim kanalları üzerinde ters etki oluşturmaktadır. Diğer taraftan, devlet üzerinde de baskı uygulamaya yönelen sermaye, bir yandan vergi yüklerinden arınmaya, diğer yandan da devlet kanalı ile ucuz kredi ya da girdi sağlama yollarına gitmektedir.

Ancak, ulus-devlet içinde geliştirilen bu tür önlemler sermaye krizini aşmada yeterli olmamakta ve ulus ötesi sınırlar ve ekonomiler zorlanmaktadır. Açıktır ki, söz konusu zorlama yeryüzündeki tüm sermaye gruplarından değil, teknolojik birikimi yüksek ve olgunlaşmış sermaye gruplarından gelmektedir. Hal böyle olunca, ulus-ötesi hareketlilik gelişmiş merkezlerden diğer alanlara doğru ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile, küreselleşme olarak kamuoyuna tanıtılan akım, tüm sermaye gruplarının istek ve tercihleri doğrultusunda, bütün ekonomilerin birbirine açılması olmayıp, merkez ülkelerdeki gelişmiş ekonomiler sermaye gruplarının olgunlaşma krizini aşabilmeleri için çevreye yayılmaları ve bu yayılmayı kolaylaştırabilmek için de kendi kurallarını çevreye dayatmaları olarak görüldüğünden, küreleştirme veya tektipleştirme olarak nitelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkar.

Kısaca niteliği ve sınırları böylece çizilebilecek olan böyle bir model çerçevesinde tartışmalarımızı sürdürürken, anlatımı kolaylaştırabilmek için, modelde biri gelişmiş diğeri gelişmekte olan ekonomilerden oluşan iki farklı yapının olduğunu ve böyle bir ortamda oluşan piyasa yapılanmasında devletin konumunu ve işlevlerini irdelemeye çalışacağım.

\* \* \*

Farklı dokulardaki sermaye yapıları, gelişmişlik ve verimlilik açılarından olduğu gibi, piyasaya ve devlete olan gereksinimleri açılarından da farklıdır. Gelişmiş ekonomilerdeki olgunlaşmış sermaye yapıları ileri teknolojiye dayalı verimli üretim yapıyor olduğundan dolayı, ulus ötesi piyasalara açılmak durumundadır. Bu sermaye dokusunun ulus ötesi piyasalara açılma gereksinimi, iç piyasa doymuş olduğundan, yeni ürün piyasalarına ulaşmak ihtiyacından kaynaklanıyor olduğu kadar, üretim maliyetlerini baskılayabilmek için görece ucuz emek, ucuz hammadde ve yarı mamul, hafif vergi yükü ve zayıf çevre bilinci alanlarına uzanma çabalarına da dayanmaktadır. Bu amaçlarla çevreye yayılan sermaye, diğer ulusal ve uluslararası alanlarda kendi kurallarını hakim kılmaya çalışırken hem aynı amaçla çevreye yayılan karşıt sermaye ile hem de bizzat gittiği yörenin ulusal sermayesi ile çatışmaya girmektedir.

Çevreye yayılan olgunlaşan sermayenin yayılma alanlarındaki çatışma konuları, genel hatlarıyla, şunlardır:

- Çevreye yayılan olgunlaşmış sermaye, ulusal alan tanımadan tüm alanlarda ekonomik ve ticarî faaliyetini sürdürmek istemektedir. Kendisine yeni faaliyet ve kâr alanı arayan sermaye, bu nedenle ulusal sermaye de dahil olarak tüm sermaye unsurları ile eşit haklara sahip olmayı dayatmaktadır. Çok Uluslu Yatırım Anlaşması (MAI) çerçevesinde gündeme gelen "En Fazla Tercihli Ülke İlkesi" ve "Ulusal İlke" çerçevelerinde, hiçbir yabancı sermaye unsuruna bir diğerinden daha avantajlı bir konum sağlanamayacağı gibi, bir ülke sermayesi de o ülke hükümeti tarafından yabancı sermaye unsurlarına karşı daha korumalı bir duruma getirilemez. Böylece, tüm sermaye unsurları, faaliyette bulundukları alanlardan bağımsız olarak, diğer tüm sermaye unsurları ile tam anlamı ile eşit konumda faaliyette bulunma olanağını elde etmiş olurlar.

- Küreselleşme ortamında sermaye kamu iktisadî devlet teşekküllerine de iki nedenden dolayı karşıdır. Nedenlerden birincisi, KİT'lerin kamusal fiyatlama ve üretim politikalarına tabi olarak, özel

sermaye ile haksız rekabete yol açıyor olabilmektedir. Böyle bakıldığında, özelleştirme politikasını sadece bir mülkiyet devri olarak görmenin ötesinde, aynı zamanda, ekonomi politika kararlarında kamu otoritesinin özel sermaye çıkarı karşısında baskılanması ve etkisizleştirilmesi olarak da görmek gerekmektedir. İkinci neden ise, özel sermayenin KİT'lere ekonomik faaliyet ve kâr alanı olarak bakmasıdır. KİT'lerin özelleştirilmesi, özel sermaye karşısındaki güçlü bir rakibin ortadan kaldırılması açısından olduğu kadar, sermayeye yeni faaliyet alanı yaratılması açısından da önemli görülmektedir.

- **Küreselleşme dayatması** içinde diğer bir politika elemanı da devletin küçültülmesi yanında, finansman ve sunum yönteminin kamusal olduğu asıl devlet hizmetlerinin üretimini özelleştirilmesi uygulamasıdır. Bu bağlamda, emanet sistemi ile görülen hizmetlerin genellikle ihale sistemine yönlendirilmesi ve hizmetin özel sektörden alınması öngörülmektedir. Böylece, özel sermaye faaliyet alanını genişletmiş ve yeni kâr olanağı elde etmiş olur. Asıl kamu hizmetlerinin emanet sisteminden ihale sistemine yönlendirilmesi olgusu, hizmet maliyetini yükselttiğinden dolayı, devletin küçültülmesi olgusuyla çatışmalı olmakla beraber, özel sermayenin çıkarı doğrultusunda olduğu için, çoğu toplumlarda uygulamaya koyulmaktadır. Kamu kesimi ile özel kesim arasındaki çok önemli bir fark, kamu kesiminde bulunmayan üretim faktörünün özel kesimde bulunuyor olması ve bundan dolayı, tüm diğer maliyetlere ilâveten, özel kesimde kâr adı verilen faktör getirisinin devreye giriyor olmasıdır. Özelleştirmelerdeki verimlilik tartışması bu durumu kamuoyundan gizlemeye yöneliktir. Şöyle ki, tüm diğer verilerin aynı olması koşulunda belirli bir hizmetin kamu kesiminde üretilmesi özel kesimde üretilmesinden daha maliyetlidir. Özelleştirme karşıtlarının bu durumu kamuoyuna yayarak, özelleştirme aleyhinde kampanyayı genişletmelerini engelleyebilmek amacıyla, özel kesimin kamu kesimine göre daha verimli olduğu savı ileri atılmış bulunmaktadır. Oysa, ABD'de Stiglitz, İngiltere'de Millward, Türkiye'de Boratav çalışmalarında da

görüldüğü gibi, sermayenin mülkiyet biçimi ile verimlilik arasında doğrudan ve yakın bir ilişki bulunmamaktadır.

- Küreselleşen sermayenin bir başka dayatması da, çok dar ve münhasıran kamu kesimince görülmesinin gerekli olduğu alanlar dışındaki hizmet ve ticaret alanlarının da özel sermayeye devridir. GATS anlaşması çerçevesinde tüm ülkelere dayatılan hizmet ve ticarî alanların özelleştirilmesi de, diğer alanlar gibi, özel sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanı açmaya yönelik olarak, özel sermayenin dayatmasıdır.

Bu dayatmalar, gelişmekte olan çoğu ekonomilerin çıkarlarına aykırı olarak, gelişmiş merkezlerdeki teknoloji yoğun sermaye unsurları tarafından, kendi çıkarları doğrultusunda çevresel ekonomilere ve onların hükümetlerine yapılmaktadır. En geniş haliyle, “ekonomilerin serbestleştirilmesi ve piyasaya açılması” ifadesi ile karşılanan küreselleşme dayatmalarının amacı, tüm yerküreyi kapitalist üretim modeli içinde tektipleştirmek ve tüm alanları tek ekonomi modeli içinde örgütlemektir. Böylece, en güçlü sermaye unsuru, bir tür güç ilişkisi olarak işlev gören piyasalarda tüm ikinci sınıf sermayelere karşı büyük bir avantaj elde etmeyi amaçlamaktadır.

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde gelişmiş merkezlerde olgunlaşmış sermayenin bir başka dayatması da, sermaye üzerindeki kamusal ve sosyal yüklerin hafifletilmesidir. 1976 yılında Virginia Okulu iktisatçılarından Steiner’in ortaya atmış olduğu “arz yanlı iktisat” yaklaşımı, İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında revaçta olan Keynesgil “talep yanlı iktisat” yaklaşımının terk edilmesini ve devletin sermaye kesimine hizmetinin piyasaları genişletmekten, sermaye üzerindeki yükleri hafifletmeye yönelişini ifade etmektedir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi ve neo-klâsiklerin optimal vergileme kuramı yanında Laffer fonksiyonu olarak bilinen vergi oranlarının düşürülmesiyle vergi gelirlerinin arttırılabileceği tezi de gündeme taşınmış oldu. Bu yaklaşıma göre, ekonomik ilişkiler üzerinde bozucu etki yapan vergiler en



düşük düzeyde uygulanmalı ve olabildiğince ikame etkisi zayıf olan vergilere geçilmelidir. Açıktır ki, optimal vergileme, ekonomik kararlar üzerinde en düşük etki oluşturabilmek için, vergilerin düşük düzeyde tutulmasını, dolayısıyla kamu kesiminin küçültülmesini amir bir hükümdür.

Gelişmiş ekonomilerde konuşlanmış olgunlaşmış sermaye unsurları tüm yerküreyi kapitalist üretim ilişkileri ve serbest piyasa konumunda tektipleştirmeye giderken, devlet-sermaye ilişkilerini de yeni bir esasa oturtmaya yönelmiş bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, devletin küçültülmesi ve kamu hizmetlerinin de sunumu kamusal olmakla beraber, üretiminin özel kesimce yapılması yoluna gidilmesi gelişmiş ekonomiler için de geçerli sermaye kurallarıdır. Bu kurallar çerçevesinde özel sermaye, sadece ulus-devletler arasında çevre-merkez ilişkisine girerek çevre ekonomilerden kaynak çekme işlemi ile yetinmemekte, aynı zamanda, bizzat gelişmiş ekonomiler içinde de, sosyal politikaları çökerterek, sermaye-birey ilişkisinde sermayeye kaynak aktarımı sağlayacak ya da bireye kaynak aktarımını sınırlayacak politikaları devreye sokarak sömürü alanını genişletmektedir. Şu hale göre, geçmiş dönemlerde yoğun olarak tartışılan ulus-devletler tabanında çevre-merkez ilişkisi konusu, arz-yanlı iktisat uygulaması bağlamında bir ülke içinde sermaye-birey tabanında çevre-merkez ilişkisine evrilmiş bulunmaktadır. Zira, Yeni Dünya Düzeni uygulamaları ortamında gelişmiş ekonomilerde de sosyal devlet politikaları zayıflatılmakta, işsizlik oranı yükselmekte ve ulusal düzeydeki politik ve ekonomik kararlarda ağırlık noktası bireyden sermayeye geçmektedir.

Gelişmiş ekonomiler açısından küreselleşmenin diğer bir yönü de, merkez ülkelerle çevre ekonomiler arasında **Myrdall-tipi kutuplaşma** oranının artmasından dolayı, çevreden merkeze aktarılan servetlerin korunabilmesi yanında, çevrenin artan yoksullaşması karşısında, çevreden merkeze olası nüfus hareketinin denetlenmesi nedeniyle gelişmiş merkez devletlerinin çevreye karşı korumacı ve saldırgan politikalara yöneliyor olmasıdır.

Ekonomik birliklerin yeni üye kabulünde aşırı kurallar koyma yoluna gitmesinden, vize işlemlerinin güçleştirilmesine dek bir dizi önleyici idarî, siyasî ve ekonomik uygulama gelişmiş ülkelerin gündeminde giderek üst sıralara çıkma eğilimi göstermektedir. Doğal olarak bu durum, söz konusu ülkelerde faşizan eğilimlerin de yükselmesine neden olmaktadır.

Küreselleşme ve bu bağlamda tektipleştirme olgusu, uluslararası arenada silahlı çatışmaları da ortaya çıkarmaktadır. Gelişmiş sermayenin önünü açarak, krizini hafifletmeye yönelik bu tür silahlı çatışmalar, aslında olgunlaşmış sermayeler arası çatışmanın bir biçimidir. Henüz teknolojinin yapay enerji üretimi ve depolaması aşamasına ulaşamamış olması, sanayi ve ekonomilerin can damarını oluşturan enerji alanları üzerinde hakimiyet oluşturulması politikalarını öne çıkarmaktadır. Günümüzde ABD'nin 11 Eylül olayını bahane ederek, önce Afganistan'a, daha sonra da Irak'a yönelik saldırıları, tüm göstermelik gerekçelere rağmen, aslında ABD siyasetinin "Büyük Ortadoğu" olarak tanımladığı alana yerleşmeye çalışmasından başka bir şey değildir. Doğal gaz ya da petrol alanları üzerindeki mücadele, büyük ülkelerin bu sahalara sahip ülkelere saldırısı değil, diğer büyük ülke sermayelerinin can damarını tutmaya yönelik denetleme hareketidir.

Sermayenin gereksinimleri çerçevesinde küreselleşme olgusu, siyasal anlamda devlet yapılarını ortadan kaldırma eğilimi taşımamaktadır. Uluslar arasındaki ekonomik sınırlar kalkarken, merkezde toplanan servetlerin korunması yanında, enerji ve stratejik alanların denetim altına alınması gayeleri merkez devletleri saldırganlığa sürüklemektedir. Kapitalizmin ileri aşamasındaki merkez devlet, bir yandan çevresel konumlu ekonomilerden kaynak aktarırken, aynı zamanda da karşıt sermaye unsurları ve bu sermaye unsurlarını çevreleyen devletlerin periferleriyle de çatışmaya girmektedir. Bu nedenle, küreselleşme ortamında gelişmiş ekonomilerde de siyasal yapılar korunmakta, ancak, sermaye çıkarlarına uygun olarak devletin sosyal niteliği görece zayıflarken, militarist niteliği güçlenmektedir.

Küreselleşme ortamında dünya piyasa yapılanmasında devletin konumunu geliştirmekte olan ekonomiler bağlamında incelediğimizde, **etken dokudan edilgen dokuya** geçmiş oluruz. Zira, küreselleşme dayatması, yukarıda da belirtmiş olduğum gibi, gelişmiş merkez kapitalist ekonomilerde konuşlanmış olan olgunlaşmış ve derin krizini yaşayan sermayenin çevre ekonomilere yaptığı bir dayatma ya da yeni tip sömürgecilik modelidir. Bu nedenle, Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde oluşturulan piyasalar geliştirmekte olan ekonomilerin tercihleri doğrultusunda değil, gelişmiş ekonomilerin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda şekillendirilmektedir.

Geliştirmekte olan ekonomilerde konuşlanmış olan sermaye genellikle ikinci sınıf teknoloji ile donatılmış olup, verimliliği oldukça düşük ve geri düzeydedir. Verimliliği düşük geri sermaye unsurları düşük katma değer yarattığından dolayı, gereği biçimde kamu kesimini, sosyal güvenlik kurumlarını ve hatta emek faktörünü dahî destekleyememektedir. Bu nedenle, geliştirmekte olan ekonomilerde ücretler düşük, kayıt dışı ekonomi oranı oldukça yüksek ve kamu açıkları da yüksek düzeyde seyretmektedir. Kamu kesiminin yeterli vergi geliri toplayamaması kamu açığını yükselttiği oranda ekonomide enflasyona ve/veya faiz haddi yükselişlerine yol açmaktadır. Bu tür ekonomilerde kamu kesimi borçlanma gereksinimi olarak ortaya çıkan açık, nitelik itibarıyla, tümü ile kamu kesimi açığı olmayıp, özel kesimin vergi vermeyerek ve/veya kamusal kredi kullanımı yoluyla kamu kesimine aktardığı ekonomik açıklardır.

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde geliştirmekte olan ülkelere dayatılan ekonomilerini serbestleştirme ve dış piyasalara açma uygulaması, ikinci sınıf teknoloji ile donatılmış olan sermayenin ileri teknolojiye sahip sermayelerle rekabete sokulması anlamına gelmektedir. Böyle durumlarda, dış rekabetten etkili bir biçimde korunamayan verimsiz üretici alt-yapıya, uluslararası kurallar ve dayatmalar nedeniyle malî destek de sağlanamamaktadır. Bu ekonomilerde etkin bir vergi sistemi ve vergi

idaresinin kurulamamış olması nedeniyle, vergi yükü topluma yayılamamakta ve gerekli vergi geliri toplanamadığı gibi, toplanan vergi gelirlerinin yükü de belirli kesimlerin üzerine ağırlıklı olarak oturtulmaktadır. Bu durumda, vergi verme durumunda olan sermaye grupları ile vergiden kaçabilenler arasında haksız rekabet oluşmakta ve ikinci grup sermaye unsurları görece verimsiz alanlarda üretimlerini sürdürebilmektedir. Ancak, vergi yükümlüsü sermaye unsurları girdilerini vergisiz alanlarda faaliyet gösteren gruplardan sağladığı sürece, görece olarak ucuza temin ettikleri girdiler nedeniyle kendi bünyelerinde yarattıkları katma değeri yükseltmiş olmaktadırlar. Büyük üretim merkezlerinin çevresinde konuşlanmış olan kayıt dışı üretim merkezleri, büyük merkezlere verdikleri girdilerle o merkezlerde yaratılan katma değeri yükseltmiş olmaktadır.

Vergi politikası açısından gelişmekte olan ekonomilerde devletin vergi kapasitesini zayıflatan önemli bir faktör de küreselleşmenin sermaye unsurunu hem coğrafi, hem de faaliyet alanları itibariyle mobil konuma getirmiş olmasıdır. **Sermayenin seyyaliyet derecesi**, onun yüksek vergi yükü alanlarından görece düşük vergi yükü alanlarına kaymasına neden olduğundan, özellikle finansal sermaye üzerindeki yük başta olmak üzere, kurumlar vergileri ve gerekli diğer vergiler de dünya çapında ahenkleştirilmeye çalışılmaktadır. Küreselleşmenin vergileme açısından ortaya koyduğu bu önemli olgunun uygulanmaması durumunda, diğer koşulların sabit olması koşuluyla, vergi nedeniyle sermaye unsurları en düşük yük alanına doğru kayabilir. Hal böyle olunca, gelişmiş ülkelerde bir yandan sermayenin verimli olması, diğer yandan da etkin vergi idaresi nedeniyle görece düşük oranlarda vergi uygulamasının gerçekleştiriliyor olması, gelişmekte olan ekonomileri zor koşullara sürüklemektedir, çünkü bu ekonomilerde sermaye verimliliği düşük olduğu gibi, vergi idaresi de etkin ve etkili değildir. Gelişmekte olan ekonomilerde vergi oranlarının yükseltilmesi, sermaye unsurunun diğer uygun merkezlere doğru hareketine yol açacağından, devleti güç durumda bırakmaktadır. Bu

itibarla, vergi oranlarını yükseltmeyen devlet, etkin vergi idaresi de kuramayınca, ciddi gelir sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu tür ekonomilerde oluşan vergi kaçakları, devletin sermayeyi desteklemesi anlamına gelmeyip, sermaye grupları arasında, verimliler aleyhine ve verimsizler lehine ayırım oluşturma sonucunu oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ekonomilerin Yeni Dünya Düzeni'ne açılımında kamusal işlevlerle ilgili devletin faaliyet alanı ciddi olarak kısıtlanmaktadır. Söz konusu kısıtlama hem kamu harcamaları üzerindeki sınırlamalardan, hem de gelir alanındaki daralmalardan kaynaklanmaktadır. Dünya piyasaları ile eklemlenme aşamasında bulunan gelişmekte olan ekonomilerin kamusal alandaki ilk sorunları, hangi nedene bağlı olarak ortaya çıkmış olursa olsun, kamu kesimi borçlanma gereksinimi ve bu gereksinimin tetiklediği sermaye hareketleridir. Böylesi sermaye hareketleri, finansal piyasaların oynaklığına ve hassasiyetine bağlı olarak reel piyasalarda da sarsıntı ve gerileme yaratmaktadır. Tarihsel süreçte, gelişmekte olan ekonomiler 1970'lerin sonlarına doğru aşırı borçlu konumda olarak Yeni Dünya Düzeni'ne açılmak durumunda kaldılar. Merkez kapitalist ekonomilerin yoğun olarak finansal alana geçtiği ve merkez ekonomilerde birikmiş olan fonların kullanım yerinin daraldığı durumda, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler birbirlerini destekler konuma geçtiler. Gelişmekte olan ekonomiler hızla borçlanırken, gelişmiş kapitalist merkezler de birikmiş fonlarını yüksek faiz hadleri ile değerlendirme fırsatı bulmuş oldu. Gelişmiş merkezler, iç ekonomide reel üretimde kâr hadleri gerilerken, gelişmekte olan merkezlerin açıklarından yararlanarak yüksek faiz getirisi sağlamaları önemli bir avantaj olarak algılandı. Dünya ekonomisinin yönetiminde Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) son dönemlerde öne çıkmasının temel nedeni de gelişmiş merkezlerin gelişmekte olan ekonomilerdeki çıkarlarının korunması ve dünya finansal akımlarının düzenlenmesi amaçlarının öne çıkmasıdır.

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde gelişmekte olan ekonomiler gelişmiş ekonomiler karşısında rekabet açısından zayıf konumda bulunmaktadır.

Söz konusu zayıflığın telâfisi maddî ve beşerî sermaye birikimine bağlı olduğundan, bu dönemde yoğun kaynak gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile, küreselleşme ortamında gelişmekte olan ekonomiler bir yandan yoğun kaynak gereksinimi ile karşı karşıya gelirken, diğer yandan da ekonomik tabanı verimsiz alanlara kaymakta ve/veya yüksek kaynak gereksiniminin neden olduğu yüksek faiz haddi oluşumuna bağlı olarak üretim dışı alanlara yönelmektedir.

Zayıf ve verimsiz ekonomik alt-yapı üzerinde kurulu gelişmekte olan ekonomilerde bir yandan borç servisinin sürdürülmesi, diğer yandan da ekonomik amaçlı kaynak gereksinimi, kamu bütçesi üzerinde kısıt oluşturarak, asıl kamu hizmetlerinin ciddi olarak aksamasına neden olmaktadır. Kamunun temel görevleri arasında olan ve bütçe kısıtı nedeniyle aksayan kamu hizmeti ekonomik ve toplumsal alt-yapının kurulması ve geliştirilmesidir. Ekonomik alt-yapı hizmetleri arasında ulaşım, enerji vb gibi maddi alt-yapı yanında, eğitim ve sağlık gibi beşerî alt-yapı yer almaktadır. Bu tür hizmetlerin görülememesi özel kesimde ve tüm ekonomide verimliliğin gerilemesine yol açmaktadır. Böylece ekonomik alandaki gerilik, kamusal hizmet alanlarında daralmayı gündeme getirmekte ve bu alandaki daralma da bumerang etkisi ile ekonomik alt-yapının kurulamamasına ve ekonomide etkinliğin azalmasına neden olmaktadır. Böylece, ekonomik alt-yapının geri ve verimsiz olması sonucunda, kamusal alt-yapı harcamalarına gerekli kaynak ayrılamayınca, kamu hizmetleri gereği biçimde görülememekte ve bu alanlarda büyük israf meydana gelmektedir. Bu tür ekonomilerde özellikle kamusal alanlarda tasarruf yapmak demek, harcama kısıntısına gitmek yerine, tam tersine, gerekli alanlarda gereği kadar harcama yapmak demektir. Gelişmekte olan ekonomiler bütçeleri bağlamında bu kuralın doğal sonucu, gerekli kamu hizmetlerinde kaynak kısıntısına gitmek yerine, tam tersine, kaynak arttırımına gitmek şeklinde belirlemektedir.

Yaşanan bütçe kısıtı ikinci alanda da sosyal nitelikli kamusal hizmetlerin kısılmasına neden olmaktadır. Sosyal nitelikli kamusal harcamaların ve

hizmetlerin kısılması hem iç ekonomide piyasaların kısılmasına, hem de toplumsal huzursuzlukların yükselmesine yol açar. Toplumsal huzursuzlukların yükselmesi, güvenlik vb gibi tümü ile verimsiz nitelikli kamu harcamalarının artması sonucunu doğurur.

\* \* \*

Yeni Dünya Düzeni ortamında dünya piyasa yapılanması, merkez ülkelerdeki başat sermayenin yaşadığı krizin aşılması yönünde şekillenmektedir. Bu şekillenmede, arz-yanlı ekonomi politikası gündeme gelmiş olduğundan, devletlerin rolü sermaye üzerindeki kamusal yükleri olabildiğince hafifletmek ve dünya piyasalarında tekdüze piyasa kuralını hakim kılmaktır. Gerek reel yatırım gerekse finansal piyasalarda tüm ülkelerde tekdüze piyasa kuralının hakim kılınması, sermaye ve kaynakların gelişmiş merkezlere doğru hareketine yol açarak, dünya düzeyinde Myrdall-türü kutuplaşma oluşumunu gerçekleştirir. Kutuplaşma olgusu, tüm ekonomik ajanları aynı yönde, gelişmiş ekonomilere doğru harekete tetikler. Böyle bir hareketlenmede gelişmiş merkez ekonomi ve geliştirmekte olan devletlerin işlevleri farklılaşmaya başlar. Gelişmiş merkezler nitelikli ekonomik ajanları içeri alırken, diğerlerine kapılarını kapatmaya yönelir. Sonuçta, nitelikli üretim faktörleri ve ekonomik ajanlar gelişmiş merkezlere doğru yönelirken, geliştirmekte olan ekonomiler ikinci sınıf üretim faktörleri ve ekonomik ajanlarla baş başa kalırlar. Doğal olarak, nitelikli ve niteliksiz ekonomik ajanların farklı merkezlerde toplanması, küreselleşme sonucunda görülen gelir dağılım bozukluğunun temel nedenini oluşturduğu gibi, böyle bir gelişme farklı kutuplarda yer alan ekonomiler hükümetlerini de benzer politikalar izlemeye zor koşullarla baş başa bırakır.

\* \* \*

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde gelişmiş merkez ekonomilerden tüm dünyaya dayatılan küreselleşme ya da küreleştirme politikaları tüm

ekonomilerde tek tip dışa açık serbest piyasa ekonomisi uygulamasını gündeme getirirken, söz konusu piyasaların gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler devletlerinin konumları, işlevleri ve kısıtları bağlamında farklı görüntüler ve sonuçlar ortaya koymaktadır. Günümüz koşullarında finans piyasalarının da aşırı düzeyde gelişmesi ve tüm ekonomileri etkisi altına alması, ekonomik alt-yapıları güçsüz olan gelişmekte olan ekonomileri zor durumda bırakmıştır. Dünya piyasa yapılanması ortamında, güçlü gelişmiş merkez kapitalist ekonomiler, kendi aralarında yaşadıkları rekabet dışında, reel sermaye ve finansal akımlarda aşırı derecede etkilenmemekteler. Ancak, bu ekonomilerin kendi aralarındaki sıcak rekabetin, bu ülke devletlerini militarist bir konuma yöneltmesi kaçınılmaz gibi gözükmektedir.

Gelişmekte olan ekonomiler ise, verimsiz ve güçsüz ekonomik alt-yapıları nedeniyle dış ticaret açığı verirken, bu açığın kapatılması için başvuru sermaye hareketleri sonucunda da borç sarmalına girmektedirler. Bu ekonomilerde verimsiz üretici ekonomik alt-yapı, borç sarmalının neden olduğu yüksek faiz karşısında çökmekte ve devleti iç ekonomide emeğe ve tüm topluma karşı faşizan önlemlere yöneltmektedir. Emeğin baskılanması, vergi yükünün sermaye dışı kesimlere kaydırılması, yüksek rant ve faiz gelirlerinin vergi dışı tutulması, kamu hizmetlerinin nitelik ve nicelik olarak eritilmesi ve özelleştirmeler gibi anti-sosyal önlemler gelişmekte olan ekonomiler devletlerinin küreselleşme ortamındaki işlevlerini ve politikalarını oluşturmaktadır.

Bu tablo karşısında şu durum açıkça ortaya çıkmaktadır ki; ileri kapitalist aşamanın emperyalist politikası olduğundan kuşku duyulmayan küreleştirme dayatması bağlamında oluşturulan ekonomilerin dışa açılması ve piyasaların serbestleştirilmesi ortamında, gelişmiş ekonomiler devletleri ulusal zenginliklerini koruyabilmek, hatta olası koşullarda arttırabilmek için, uluslararası alanda çatışmaya girmekte ve karşıt sermaye gruplarını değersizleştirmeye çalışmaktadır. Buna karşın gelişmekte olan ekonomiler devletleri ise, ekonomilerini korumak ve



geliştirmek, böylece yre halklarının gönencini yükseltmek yerine, hem finans hem de reel piyasaların işleyiş kuralları çerçevesinde, maalesef, potansiyel ulusal kaynaklarının gelişmiş merkezlere doğru akması yönünde politikalar geliştirmek ve uygulamak görevi görmekteler.